

לאופים של הביצורים המודרניים

(קו מג'ינו, קו זיגפריד, קו מנרהיים וכו')

אין הכוונה לתת כאן תיאור מקצועי של הביצורים המפורסמים של ימינו, כי אם רק לציין את אופים הכללי, לשם הבלטת ההשקפות האסטרטגיות והטקטיות הקשורות בכל שיטה של ביצורים, ולשם קביעת כמה מסקנות, שענין בהן גם בשביל אזורים אחרים.

מושג מה על אופים של הביצורים הגרמניים והצרפתיים ועל ההבדל אשר ביניהם אנו יכולים לקבל מתוך עצם השמות של הביצורים. בתרגום מדויק יש לקרוא להם: „קו מג'ינו“ ו„עמדת זיגפריד“. ואין אלה הבדלים טרמינולוגיים בלבד. תולדות השנים האחרונות של המלחמה הקודמת הן שקבעו את צורת הביצורים ולפי זה גם את שמותיהם. הקו בא כפרי מסקנות שהסיק המטה הצרפתי מתוך הנסיון המר של פלישת הגרמנים לצרפת ומן ההישג המזהיר של הגנת ורדן. על הקמת „עמדת זיגפריד“ השפיע נסיונם של הגרמנים בשנים האחרונות של המלחמה כשנאלצים היו להתגונן בפני כוחות גדולים יותר של בעלי הברית. בסוף מלחמת 1914–1918 נמצאו קצינים צעירים במטה הראשי הגרמני שהציעו שינוי בשיטות המקובלות במלחמת החפירות. במקום הגנה „בכל מחיר“ על קו החזית תבעו הגנה גמישה יותר. באותה תקופה סבלו שני הצדדים אבידות עצומות מחמת ההרעשות הקשות שלפני ההתקפה, שהפכו את הקוים הראשונים של החזית לגיהנום. וכשבאה סוף סוף ההתקפה – כבר לא נשארו הרבה אנשים בפלוגות שהחזיקו מעמד בגיהנום זה. את גורל הקרב הכריעו אז קנים בודדים של מכוונת-יריה, שביצור מיוחד או הסואה או סתם מזל הצילום מהחורבן הכללי. נסיון זה העלה על הדעת את הרעיון להחזיק מלכתחילה בשטח הקדמי המסוכן רק קבוצות קטנות, מצוידות בנשק מהיר-יריה, מבוצרות ונסתרות היטב; עליהן הוטל לעכב את השתערות האויב, להכריח אותו לבזוז כמות גדולה של חמרי מלחמה בשאיפתו להשמיד אותן; מתוך כך מתגלה הכיוון העיקרי של ההתקפה, והכוחות העיקריים, שהיו ערוכים בינתיים מחוץ לאיזור-האש ונשארו רעננים לפעולה, יכולים לצאת בהתקפה נגדית חזקה על הכוחות העיפים של האויב שטרם הספיק לארגן את שדה-הקרב החדש, ההרוס ע"י פעולת תותחיו-הוא, ולא הספיק גם לסדר את הארטילריה הכבדה שלו בעמדות חדשות.

התגוננות גמישה ממין זה היתה נהוגה במלחמת 18–1914 גם אצל הצרפתים, אבל רק לגבי יחידות קטנות באופן יחסי; לאמתו של דבר מצאו הגרמנים את ההוראות האלו אצל קצין צרפתי הרוג. אבל הגרמנים פתחו, על בסיס זה, תורה חדשה של קרב-התגוננות בכלל, ואף הספיקו להשתמש בהלכה זו למעשה בשלבים האחרונים של המלחמה. לפי התורה הזאת מאורגן שדה הקרב עד לעומק רב בצורת אזורים בעלי תפקידים שונים: קבוצות קטנות בביצורים בשטח הקדמי; אזורים אנטי-טנקיים; אזורים אנטי-אוייריים; מקומות ריכוז לרזרבות; „אזור שדה-קרב“ המוכן מראש להתקפה נגדית, וכו'. המטרה הסופית לא היתה מוכרחה להיות מטרת התגוננות דוקא, כי ע"י משיכת האויב לקרב מסוג זה אפשר להתכונן מראש לכך שההתקפה הנגדית תפתח להתקפה ממש, בעלת מטרת מרחיקות-לכת.

השיטה הזאת נותנת גם אפשרות לרתק בעזרת כוחות קטנים כוחות גדולים הרבה יותר של האויב. באותם חלקי החזית שלא נבחרו להתקפה, ולרכו על ידי כך את הכוחות העיקריים להתקפת בוק" בכיוון האחר, הרצוי. כך קובע הגנרל הצרפתי ג'לש, שבאופן זה הכינו הגרמנים חלקים שונים של החזית הפולנית, עוד לפני כמה שנים. והבטחון ביחס לחלקי חזית אלה הוא שאיפשר את "מכות הפטיש" המרוכזות, שהשמידו חלקים עיקריים של הצבא הפולני ושמר מראש לאל את כל נסיונותיו לחדור לשטחי גרמניה או לסכן את פרוסיה המזרחית, המנותקת מהרייך. התורה הגרמנית הזאת היתה ידועה גם באנגליה ובצרפת. אבל מענינת עדותו של הקפיטן האנגלי ויין ב"Army Quarterly" מאוקטובר 1939, שבספרות המקצועית האנגלית וגם בהוראות המטה האנגלי בזמן ההוא נתגלתה אי-הבנה מפתיעה ביחס לשיטות הגרמניות האלו; בכל אופן ברור כעת, שיחד עם תורת "מלחמת הבוק", אשר עוררה את תשומת לבם של המשקיפים הצבאיים מכבר (ושכל-כך הצליחה בפולין), לא הזניחו הגרמנים גם את התורה של התגוננות אקטיבית. ראינו שיכולה להיות "פעולת גומלין" בין שתי התורות: התגוננות אקטיבית במקום אחד מאפשרת התקפת בוק במקום אחר.

"עמדת זיגפריד" היא התוצאה העיקרית של התורה הגרמנית הנ"ל: שדה-הקרב מכוסה רשת של ביצורים קטנים, המהווים מטרות קטנות. הביצורים מיועדים לקבוצות קטנות, המצוידות בנשק אפקטיבי מאד (מכונות-יריה, תותחים אנטי-טנקיים, מרגמות). תשומת לב מיוחדת מוקדשת לניצול מעצורי הטבע ואמצעי ההסוואה. אין זאת אומרת, שבאיזור כזה אין שום ביצורים גדולים; אבל אלה נמצאים רק במקומות מיוחדים, ואינם אופייניים לאזור כולו.

לא כן הוא "קו מגינו". המטה הצרפתי נוכח לדעת, שהביצורים החזקים של רדן החזיקו מעמד בפני התקפות מרוכזות בלזית הרעשות, שהיו בלתי שכיחות ביותר אף בתקופה ההיא. אל אחד הביצורים - דואומון - נקלעו במשך זמן קצר כ-120,000 רימוני תותחים מהקליברים הכבדים ביותר, מבלי שרוב הסוללות שלו הפסידו את כושר פעולתן. מגינו - שהשתתף בעצמו במלחמת העולם - בא, בהשפעת העובדות האלה, לידי הרעיון ליצור לאורך גבולה המזרחי של צרפת שרשרת בלתי-חדירה של ביצורים. וכתוצאה סופית של תכניות מגינו נבנה ה"קו" המפורסם; הוא מכיל ביצורים גדולים וחזקים, המוגנים מפני פגיעות-מישרים מהתותחים הכבדים ביותר. ביצורים אלה מהווים את השלד העיקרי של איזורי-ההתגוננות. הקומות הרבות של המבצר הנמצאות מתחת לאדמה משמשות כמקלטים בטוחים למערכת הפיקוד של המבצר, לחיל המצב שלו, לפלוגות הרזרביות, המיועדות להתקפות נגדיות מקומיות, למלאי התחמושת, למוסדות העזר - בתי חולים, מטבחים, מכבסות, מרחצאות - ואפילו לקולנוע, כדי לשמור על "מצב הרוח" של הפלוגות, המבלות לפעמים ימים רבים בתנאי החיים המלאכותיים האלה. איורור מלאכותי ואמצעים אפקטיביים נגד גזים - לחץ אויר חזק העולה מבפנים ומונע את חדירת הגזים לתוך המבצר - מוסיפים לבטחון האוביקטיבי והסוביקטיבי של המגינים. בעומק הבטוח בהחלט מפני כל פגיעה נמצאים מרכזי הכוח (החשמל) לכל המפעל, וקווי-החברה המקשרים כל ביצור עם ביצורים אחרים לאורך החזית ועם מרכזי האספקה שבעורף.

עוד לא היו בתולדות המלחמות עד עכשיו ביצורים משוכללים כאלה. אין זאת אומרת, שכל הביצורים בקו מגינו הם ממין זה; לפני שרשרת הביצורים

העיקריים וביניהם, ישנם גם ביצורים קטנים יותר – אנטי־טנקיים ואחרים; אבל בניגוד ל„עמדת־זיגפריד“ הרי כאן הביצורים הגדולים הם העיקר.

מה הם היתרונות של כל אחת משתי השיטות האלו?

1. שיטת „זיגפריד“ היא גמישה יותר. מבצר שב־קו מג׳ינו׳ עולה בהרבה כסף ודורש זמן רב להקמתו (הבנין הוא בעל קומות רבות, חצוב בעומק, זקוק לאינסטלציה מורכבת וכו׳). מבצר כזה מן ההכרח שיהיה משוכלל ביותר, שאם לא כן לא יוכל לפעול את פעולתו (כמו באניות המלחמה הגדולות: משנהרס מגדל הפיקוד ב־גרף שפיי׳, מוכרחה היתה האניה להפסיק את הקרב). לעומת זה אפשר לבנות ביצורים מסוג „עמדת זיגפריד“ בדרגות שונות של שכלול, במהירות ידועה. במקרה של נסיגה, אפשר להקים באופן זה אזורי־ביצור חדשים, אזור אחרי אזור, בעומק הארץ. יש לציין, שמאחרי ה־קו בצרפת, המושך את תשומת הלב כעת, נמצא עדיין הקו הישן של המבצרים (טול, ו־רֶדֶן, אֶפִּינֶל, נֶנְסִי) המהווה שרשרת שניה וחזקה מאד. ומענינת ביותר העובדה המסופרת בעתוני צרפת, שבעבודות הגדולות אשר נעשו כבר לאחר פרוץ המלחמה הנוכחית, לאורך הגבולות עם בלגיה ושוויצריה, וכן בעומק החזית הצרפתית־הגרמנית – כקו הגנה חזק נוסף – השתמש בעצם, המטה הצרפתי, בשיטת „עמדת זיגפריד“.

2. הביצורים בקו מג׳ינו׳ בנויים לפי „המלה האחרונה“ של התכניקה ההגנתית. אבל הקושי הוא, שגם בענינים אלה אינה קיימת לעולם שום „מלה אחרונה“ ואין בטחון שלא תחזור תקופה, שבה יהיו שוב אמצעי ההתקפה חזקים יותר מתכניקת ההגנה, כמו, למשל, התותחים הכבדים של הגרמנים ב־1914, אשר הפתיעו בערעורם המהיר את ביצורי ליאז׳ שנחשבו לחזקים. גם קו מג׳ינו׳ של הרומאים נגד שבטי גרמניה, ה־לִיִּמְס׳, היה פעם „המלה האחרונה“ של התכניקה הצבאית, והחומה הסינית אף היא התכונה למנוע לתמיד את פלישות הנו־מִדִּים של מונגוליה. אך מאז בנינם הופיעו אמצעי־ההתקפה חזקים יותר, וה־קוים׳ האלה הפסידו מערכם. מובן, שהדבר נכון, ובמידה גדולה יותר, גם לגבי הביצורים הקטנים של עמדת זיגפריד. הגרמנים נשענים בשיטתם לא על כוח השריון בעיקר, כי אם על גורם אחר לגמרי והוא – „תורת הסיכויים“. תורה זו מלמדת שהמרחק הגדול בין עמדות הארטילריה האויבת הכבדה ובין הביצורים הקטנים דורש מצד האויב בזבוז עצום של חמרי מלחמה ופיזור של פגזים יקרים על שטח גדול, בשביל לפגוע במטרות הקטנות. קל מזה, לאין שיעור, לפגוע בשטח של ביצור גדול באופן יחסי וגם ידוע יותר מראש. מענין לציין שבספרות המקצועית הרוסית הופיעו ידיעות, שאחרי תפיסת צ׳כוסלובקיה כשנפלו לידי הגרמנים ביצורים מהטיפוס הצרפתי, השתמשו הגרמנים בהזדמנות זו, לא רק ללמוד את המנגנון המסובך של הביצורים האלה ואת נקודותיהם החלשות אלא גם לבחון אותם כאובייקטים לנסיונות מעשיים של הריסה והפצצה. יתכן, שמכאן נובעות השמועות על יציקת תותחים גרמניים חדשים בעלי קליבר 470, במפעלי „שקודה“ דוקא.

3. אין ספק, שבכמה מובנים חשובים היתרון הוא לקו מג׳ינו׳. התחבורה בו היא בטוחה יותר, וזה מבטיח גם אספקה וגם עזרה. מצב החיילים הוא טוב בהרבה. המבצרים כוללים יחידות־צבא גדולות, המסוגלות להתגוננות ממושכת גם במקרה שהתקפת האויב הצליחה באופן זמני. המבצרים יכולים להחזיק מעמד כאיים בתוך הים הסוער, וגם בזמן שהם נשארים בעורף האויב – עלולים הם לשמש הפרעה מתמדת לארגון כל התקדמות ותחבורה מסודרת מצדו, ולהוות סכנה רצינית של

התקפות מקומיות נגדיות; הם עלולים להפוך נצחון זמני של האויב למפלה חמורה. במקרה שהוא יהיה נאלץ לסגת, לפני שהספיק להתגבר על המבצרים האלה. אבל נראה הדבר, שערכם המלא של המבצרים מובטח רק כשהם מהוים חלק בשדה הקרב, שחלקים נוספים בו מאורגנים לפי שיטת עמדות זיגפריד. כאמור – עבודות הביצור של הצרפתים שנעשו מראשית המלחמה הנוכחית מאשרים הנחה זאת.

כביצורים בודדים בנקודות-מפתח יש לחשוב בודאי את מבצרי קו מג'ינו כמצוינים ביותר, אולם קו של ביצורים כאלה יכולה להרשות לעצמה רק אומה עשירה מאוד, שגבולה הנתון להגנה אינו ארוך מדי. וגם לאומה כזאת כדאי לעשות את הדבר, רק כשחלקי הארץ הסמוכים לגבול הם רגישים מאוד לכל פגיעה, מפני מציאות מפעלים חרושתיים, בסיסים צבאיים וכדומה.

ענין הביצורים נראה כבעיה מיוחדת בשביל אומות קטנות, המבקשות לשמור על שטח-ארצן ועל אוכלוסייהן, בעוד שלא תמיד יש להן היכולת להקים ביצורים יקרים (הולנד, בלגיה, שוויצריה).

מעניין, שהצרפתים עצמם לא השתמשו בשיטת מג'ינו במקרים שתנאי המקום לא הצדיקו זאת. בצפון אפריקה, במדבר-הגבול, הקימו הצרפתים את „קו-מָרְטֵ“, הסוגר את הדרכים למרכזים החשובים של טונים – גֶבֶס, ביֶזְרֵטָה – בפני פלישה מלוב האיטלקית. לקו זה קוראים אמנם, לפעמים, בשם „קו מג'ינו של אפריקה“, אבל לאמיתו של דבר, הוא קו מעורב של מבצרים חזקים ועמדות, העלולות גם הן לעכב את התקדמותן של פלוגות ממוכנות, והן משמשות מקום ריכוז לכוחות רזרביים, המאיימים בהתקפות-אגף על כל כוח, המתקדם בכיוון הראשי.

שונה לגמרי היה המצב ב„קו מנרהיים“ בפינלנד. שם לא היה צורך ב„קו“ של ביצורים. חלקים גדולים של ה„קו“ מוגנים לא על ידי ביצורים, כי אם על ידי מאות אגמים, והביצורים צריכים לסגור על המעברים שביניהם ולסכן כל התקדמות בלתי זהירה. עמדה כזאת שונה מעמדותיו של הסוג הגרמני בזה, שלעתים אין כאן מקום להתקפה נגדית גדולה בתוך האזור עצמו. לעומת זה, כל צבא המתקדם לאזור זה נמצא בסכנה חמורה שיופתע על ידי התקפה גדולה מן הצד, כשהוא נמצא בתוך סבך אגמים. הרוסים כבר נתנסו בכך היטב בימי מפלת טֶנְנֶבֶרְג*. משני טעמים קשה לפינים להשתמש בשיטת „זיגפריד“, בצורתה הטהורה: ארצם רגישה לכל התקדמות אויבת בחלקה הדרומי, והפינים, בניגוד לגרמנים, לא יכלו להרשות לעצמם להקריב קרבנות רבים מצבאם המצומצם – לשם התקפות נגדיות גדולות.

ראוי לציון חזיון תכני-צבאי מעניין, שהתבלט במלחמת העולם הקודמת. במלחמה המודרנית יש הכרח עם כל צעד קדימה, לחזק את הקו החדש ולהעמיד בעמדות חדשות ארטילריה כבדה, המוכנה לפעולה בכל רגע וכו'. במלחמה האחרונה היה גורל הקרב תלוי לפעמים במידת המהירות, ששני הצבאות, הנמצאים בתנועה היו מסוגלים ליצור בה עמדות בטון לתותחים הכבדים; מתוך כך נוצר הצורך להמציא צמנט מהיר-התקשרות ובעל כוח התנגדות גדולה ללחץ. בדו-קרב התכני הזה היתה ידם של הצרפתים על העליונה. כך יכלו להתבצר במהירות ולהדוף בצורה מוצלחת יותר את ההתקפות הנגדיות של הגרמנים. אולם הצבא הרוסי, שלא זכה לכושר בנין תכני כזה היה אנוס לפעמים לעמוד משך שבוע שלם תחת אש-תותחים, מבלי כל אפשרות לענות, – גם בזמן שהיו לו תותחים, כי היה חסר עדיין את עמדות-הבטון המובטחות, שהן תנאי להבאת כלי היריה הכבדים.

* באגמי פרוסיה המזרחית, בטתיו 1914.